

Напрями розвитку освіти і науки в Україні в умовах сучасності

Лілія Попова,

доктор юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет
будівництва та архітектури

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні, прийнятій ще у 2002 р., зазначено, що освіта є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства; відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства. Крім того зазначено, що освіта має стати стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені [1]. Особливого значення має дане твердження в контексті вищої освіти та її синергії з наукою на сучасному етапі розвитку суспільства, його масової диджиталізації та кардинальних змін в усіх сферах розвитку країн світу.

Дослідженню розвитку вищої освіти і науки в Україні присвятили свої наукові праці В. Андрущенко, В. Бондаренко, Н. Воєвутко, Ю. Грищук, Л. Губерський, В. Кремень, В. Луговий, Л. Овсянкін, О. Поступна, В. Рябченко, Є. Сірий, Н. Сидорчук, О. Чвирова, Р. Шаповал, В. Шинкарук та інші учені. Автори аналізували напрями політичного, соціально-економічного і культурного розвитку державної освіти і наукової політики, визначали найбільш важливі проблеми, а також основні напрями розвитку освітньої і наукової сфер в Україні. Однак в сучасних умовах наближення України до Європейського

Союзу, нового витку економічної кризи виникають нові питання в сфері розвитку вищої освіти і науки, що потребують свого вирішення.

Метою статті є розкриття основних причин, що гальмують розвиток вищої освіти і науки в Україні, а також знаходження напрямів розвитку вищої освіти і науки в Україні в умовах сучасності.

Нині в Україні існує величезний розрив між середньою та вищою освітою, а також вищою освітою і науково-технічною сферою. Так, середня освіта розвивається відособленим шляхом, не відповідаючи потребам закладів вищої освіти (ЗВО), та не забезпечує учнів систематичними знаннями в повному обсязі, у результаті чого після навчання у загальноосвітній школі знань учнів недостатньо для здачі іспитів для вступу до ЗВО. У свою чергу вища освіта не задовольняє потреби розвитку високих технологій, трансферу технологій, інноваційної інфраструктури тощо. І хоча у преамбулі Закону України «Про вищу освіту» [2] вказано про поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях, заклади вищої освіти поки що не стали центрами наукової діяльності, а навпаки наукові установи все більше

відокремлюються від освітньої сфери, зокрема, в частині підготовки висококваліфікованих кадрів [3, с. 31–33].

У зв'язку в високим відсотком міграції населення України до інших країн (про що наголосив Президент України Володимир Зеленський на інавгурації 20.05.2019 р.) існує необхідність у розробці відповідних Програм щодо формування патріотичної молоді нової формації. Вказані програми повинні бути направлені на те, щоб посилювати дух патріотизму серед школярів та молоді до рідної країни, бажання жити в Україні та зацікавленість у впровадженні змін в житті українців та країни на краще. Вказані програми повинні бути направлені на підвищення рівня політичної грамотності, більше уваги приділяти вивченню державного устрою та історії України, її культурі тощо [3, с. 31–33]. Крім того, важливо забезпечити фінансування наукових досліджень наших співвітчизників, а особливо молодих кадрів, що від'їжджають до інших країн зі своїми сім'ями. Таке фінансування доцільно проводити на достатньому рівні відповідно до світових стандартів з метою уникнення масової міграції науковців за кордон. Тому існує необхідність у розробці відповідних Програм фінансування наукових досліджень молодих кадрів в найближчій перспективі.

Крім того, існує необхідність у розробці Стратегії взаємодії закладів вищої освіти та бізнес-середовища задля досягнення відповідності кваліфікації випускників закладів вищої освіти потребам роботодавців. Адже з роками змінюється бізнес-середовище та з'являються нові професії, що диктують нові вимоги до вмінь та навичок працівників, їхньої освіти та професійного досвіду. Нині абітурієнти обирають освіту за певними параметрами, що не мають нічого спільного з майбутньою професією та її запитом на національному ринку, а кваліфікація сьогоденних випускників закладів вищої освіти не задовольняє потреби роботодавців через відсутність партнерських відносин між бізнесом та

зкладами вищої освіти, що в результаті сприяє утворенню дисбалансу попиту та пропозиції на ринку праці [3, с. 31–33].

У сучасних умовах розвитку суспільства існує необхідність впорядкування реалізації державної політики у сфері освіти та науки щодо забезпечення умов універсального дизайну в освіті і науці для маломобільних груп населення, зокрема людей з інвалідністю, а також забезпечення умов доступності до об'єктів соціальної інфраструктури (зокрема, закладів освіти і науки).

Ще з проголошенням Конституції України було зазначено, що кожна людина має право на вільний та всебічний розвиток своєї особистості, а також що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (статті 23–24 Конституції України). І тільки останнім часом в Україні набуває розповсюдження «Реформа інклюзії» та йде мова про необхідність допомоги маломобільним групам населення у різних сферах життєдіяльності, зокрема в сфері освіти і науки.

 Однак в Україні хоча й відбувається поступова розбудова інклюзивно-ресурсних центрів (за даними єдиного веб-порталу органів виконавчої влади України станом на 2018 рік побудовано 326 інклюзивно-ресурсних центрів) [4], однак для радикального вирішення проблем у сфері освіти і науки для людей з інвалідністю та інших представників маломобільних груп населення доцільно впроваджувати більш дієві заходи, які відповідали б потребам сучасності.

Захисту маломобільних груп населення та створенню певних умов для покращення їх життєдіяльності в Україні приділяється мало уваги. Так, хоча в усьому світі поняття «інваліди» змінено на «людина з інвалідністю», в нашій країні лише у грудні 2017 р. внесено зміни до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів України» та зроблено відповідні зміни. А набрання чинності Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від-

булося лише у 2018 р. [5]. При цьому досі у чинному законодавстві нашої країни, зокрема у Податковому кодексі України поняття «інваліди» не замінено на «люди з інвалідністю», що потребує негайного моніторингу чинного законодавства та внесення відповідних поправок.

Маломобільні групи населення, до яких відносяться не тільки люди з інвалідністю (тобто особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними та сенсорними порушеннями), а й люди з тимчасовим порушенням здоров'я, люди похилого віку, вагітні жінки, батьки, що доглядають за маленькими дітьми тощо, потребують державної допомоги в різних сферах життєдіяльності, та особливо при здобутті освіти, чи науковій або науково-технічній діяльності. Особи, що відносяться до людей з інвалідністю, та представники інших маломобільних груп населення при взаємодії з різними перешкодами не можуть на повну силу та ефективно брати участь у житті суспільства на рівні з іншими, тому існує нагальна необхідність у розробці певних заходів щодо забезпечення належних умов у сфері освіти і науки. Перш за все, це стосується умов доступності до об'єктів соціальної інфраструктури, до яких відносяться заклади освіти і науки.

На сьогодні сформована законодавча та нормативна база, що регламентує вигоди створення безперешкодного доступу соціальної інфраструктури для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення. Це — Конвенція Організації Об'єднаних Націй (ООН) про права людей з інвалідністю; Конституція України; Закони України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»; «Про соціальні послуги»; «Про регулювання містобудівної діяльності»; «Про будівельні норми»; «Про архітектурну діяльність»; «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності»; Постанови Кабінету Міністрів України (КМУ) «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеже-

ними фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009 — 2015 рр. «Безбар'єрна Україна»; «Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 р.; Укази Президента України «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»; «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»; «Про першочергові заходи щодо поліпшення становища осіб з вадами зору»; «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями»; «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю» тощо. Нормативна база створення безперешкодного доступу до об'єктів соціальної інфраструктури для маломобільних груп населення доповнюється також низкою Державних будівельних норм.

За даними Міністерства освіти і науки України серед факторів, що уповільнюють впровадження інклюзії, вказано: відсутність у навчальних закладах архітектурної доступності, брак сучасного корекційно-реабілітаційного обладнання, невизначеність із заробітною платою корекційних педагогів, недостатня кількість спеціальних автобусів, пристосованих для перевезення учнів з фізичними обмеженнями тощо [6].

Однією з найважливіших проблем сьогодення на шляху розбудови та впровадження якісної освіти і науки існує проблема архітектурної доступності до об'єктів соціальної інфраструктури, зокрема, закладів освіти і науки. Не зважаючи на те, що будівництво в Україні здійснюється досить активно (за даними міжнародного рейтингу Світового банку «Doing Business» Україна продемонструвала найбільше зростання показників за компонентом «отримання дозволів на будівництво»: у 2018 р. Україна отримала +105 позицій зі

140 на 35, що є найбільшим показником зростання за цим компонентом серед всіх інших країн [7], у 2019 р. Україна піднялася за вказаним компонентом ще на п'ять позицій у порівнянні з рейтингом 2018 року та посіла за оцінками Світового банку 71 сходинку серед 190 країн світу [8]), однак вимоги щодо забезпечення безперешкодного доступу до об'єктів соціальної інфраструктури для людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення не дотримуються.

Умовами доступності для маломобільних груп населення є наступні: 1) фізична можливість потрапляння на об'єкт та пересування у ньому й на прилеглій території; 2) фізична безпека при потраплянні на об'єкт, пересуванні у ньому й на прилеглій території та при отриманні послуг; 3) фізична можливість отримання послуг маломобільними групами населення; 4) можливість вільного отримання інформації про об'єкт та послуги, що надаються; 5) вільна навігація (орієнтування) на об'єкті та на прилеглій території [9, с. 443].

Відповідно до законодавчої та нормативної бази розроблені універсальні ознаки доступності:

- вільне пересування відкритим простором;
- відсутність сходів на тротуарах;
- пониження в місцях перетину пішохідних шляхів / тротуарів з проїжджою частиною;
- тротуари, ширина яких становить не менше 1,50 м — 1,80 м;
- наявність визначених місць для паркування автомобілів осіб з інвалідністю;
- доступна інформація щодо простору, об'єктів та послуг, що надаються;
- доступні входні групи: відсутність сходів, або наявність пандусу (кут нахилу 8 відсотків);
- входи / виходи, двері доступні для проїзду колісного крісла (мінімум 80 см);
- відсутність порогів, широкі двері, широкі коридори;
- доступ до усіх поверхів у приміщенні (через ліфти, ескалатори, пандуси тощо);

- наявність універсальної туалетної kabіни;
- можливість отримання послуг та комунікацій. Висота розташування 90–120 см) [9, с. 439].

В умовах сучасного розвитку цивілізації особлива увага приділяється захисту прав людини і громадянина в усіх сферах життєдіяльності без виключення. У сфері освіти і науки захист прав людини і громадянина також знаходиться на першому місці. Тому Україні як розвинутій європейській країні також необхідно дбати про права кожного та забезпечити доступну освіту і науку, беручи до уваги, перш за все, умови доступності до закладів освіти і науки. У зв'язку з зазначеним в умовах наближення України до Європейського Союзу доцільно вирішити питання доступності до об'єктів соціальної інфраструктури (зокрема закладів освіти і науки), розробити План заходів щодо впровадження в освітній та науковий процес заходів щодо дотримання умов доступності до закладів освіти і науки, на державному рівні забезпечити якісне здійснення аудиту доступності об'єктів ще на етапі проектних робіт щодо створення будинків і споруд, які відносяться до соціальної інфраструктури, і вже побудованих.

Висновки:

1) Існує необхідність у розробленні довгочасної програми вдосконалення середньої та вищої освіти країни та забезпеченні нового її якісного рівня. Середня освіта повинна забезпечити учнів систематичними знаннями основ наук, які б відповідали потребам закладів вищої освіти, а не розвиватися відособленим шляхом.

2) З метою запобігання міграції молодих кадрів до інших країн та збереження наукового потенціалу доцільно розробити відповідні Програми щодо формування патріотичної молоді нової формації, а також фінансування наукових досліджень молодих кадрів в найближчій перспективі.

3) Існує необхідність у розробці Стратегії взаємодії закладів вищої освіти та бізнес-середовища задля досягнення

відповідності кваліфікації випускників закладів вищої освіти потребам роботодавців.

4) Доцільно вирішити питання доступності до об'єктів соціальної інфраструктури (зокрема закладів освіти і науки), розробити План заходів щодо впровадження в освітній та науковий процес заходів щодо дотримання умов доступності до закладів освіти і науки.

Література

1. *Національна доктрина розвитку освіти* : Указ Президента України від 17.04.2002р. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

2. *Про вищу освіту*: Закон України від 01.07.2014р. №2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

3. *Попова Л.М.* Перспективи та напрями розвитку системи вищої освіти в Україні // Матеріали Всеукр. наук.-метод. інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку системи вищої освіти в Україні», ХНУБА, 17 жовтня 2019 р. С. 31-33.

4. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади «Урядовий портал»*. URL:

<https://www.kmu.gov.ua/ua/news/u-2018-roci-planuyetsya-vidkriti-500-inklyuzivno-resursnih-centriv>.

5. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України* : Закон України від 19.12.2017 р. № 2249-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-19>.

6. *Інклюзивне навчання* / Офіційний сайт Міністерства освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>.

7. *Рейтинг Світового банку Doing Business* / Офіційний веб-сайт економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=232ba380-67ec-4689-a90e-f67da7840f9e&title=DoingBusiness>.

8. *Світовий банк* оприлюднив рейтинг Doing Business — 2019. Департамент з підвищення конкурентоспроможності регіону Харківської обласної державної адміністрації. URL: <http://compet.kh.gov.ua/ukr/2117-svitovij-bank-oprilyudniv-rejting-doing-business-2019>.

9. *Попова Л.М.* Адміністративно-правові засади контролю в сфері підприємницької діяльності : монографія. Харків : Майдан, 2018. 536 с.

07.11.2020

Відомості про автора

Попова Лілія Миколаївна — доктор юридичних наук, професор кафедри фінансів та кредиту, Харківський національний університет будівництва та архітектури, Харків, Україна, ORCID : 0000-0001-8255-8363; <https://scholar.google.com.ua/citations?user=JARKpD8AAAAJ&hl=ru>